

D. 1956

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

XV/II • 2011

ISSN 1301 – 1197

AHİLİKTE AHLÂK VE MESLEK EĞİTİMİ*

Kadir ÖZKÖSE**

ÖZET

Ahilikte benimsenen eğitim sistemi, bireyin tüm yönlerini olumlu yönde geliştirmeyi hedeflemektedir. Bireyin zihinsel gelişimi yanında sosyal, ruhsal, davranışsal ve bedensel yönlerden de gelişimini sağlamaktadır. Bireyin kişiliğinin bütünlük sağlamasını ve dengeli bir yapıya bürünmesini incelemektedir. Bu çerçevede bireyin dinî eğitim, ahlakî eğitimi, tasavvufî eğitim, meslekî eğitim yönünde yetişmesinde hedeflenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Tasavvuf, Ahilik, meslek eğitimi, iş ahlakı, tekke, Anadolu, Selçuklu, Ahi Evran-ı Veli

ETHICAL AND PROFESSIONAL TRAINING IN AHI INSTITUTIONS

ABSTRACT

Training system of Ahi institutions aim to improve all aspects of the individuals in the different fields of life. As it is well known that Ahi training didn't contribute the individual's mental development only but it encouraged social, psychological, behavioral, and physical development of individuals. No doubt, priority of the Ahi training is providing the stable and mature personality. Finally, it can be said that all above mentioned qualities came to be-

* Bu çalışma, 20-22 Eylül 2011 tarihleri arasında Kayseri'de gerçekleştirilen Uluslararası Ahilik Sempozyumunda sunduğum "Tasavvufî Öğretiler Bağlamında Ahilikte Şahsiyet Eğitimi" başlıklı tebliğimin genişletilerek makale halinde hazırlanmış şeklidir.

** Prof. Dr., Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.
kozkose@cumhuriyet.edu.tr

ing by Ahi contributions to individual's religious, moral, tasawwufi and profession education. This article is based on tasawwufi principles and master-pupil relation that elaborates growing mode of Ahi personalities.

Key Words: Tasavvuf, Ahi, Professional Training, Business ethics, lodge, Anatolia, Seljuks, Ahi Evran-ı Veli

Ahi teşkilatının ortaya çıkış sebebini incelediğimizde, bunun öncelikli olarak Türklerin Anadolu'daki iskân politikası ile doğrudan ilişkili olduğunu görürüz. Zira Asya'dan gelme sanatkâr ve tüccar Türklerin, yerli tüccar ve sanatkâr zümreler karşısında tutunabilmeleri ve onlarla yarışabilmeleri ciddi bir sorundu. Bu hedefin gerçekleşmesi, esnaf ve tüccar Türklerin kendi aralarında bir teşkilat kurmalarına, aralarında güçlü bir dayanışma ruhunu tesis etmelerine bağlı idi. Sağlanacak dayanışma ruhu ile iyi, sağlam ve standart mal yapıp satmaları yerli tüccar ve sanatkârlar karşısında tutunmalarını sağlayabilirdi.¹ Başlangıçta debağ, saraç ve kunduracıları kapsayan bir teşkilat olarak ortaya çıkan Ahi birlikleri, gelişerek bütün esnafı ve üye olmak isteyenleri bünyesinde toplayan çok yönlü sosyal bir kuruluş haline gelmiştir.²

Ahi birliklerinin bir diğer kuruluş sebebi, birbirlerine karşı çatışmacı tavır alan gurupları uzlaştırmak, parçalanmış aşiret bağlarının yerine yerleşik hayat tarzına uygun, koruyucu değerler meydana getirmek, toplum huzurunun sağlanmasına yardımcı olmaktır. Dolayısıyla ahi zaviyeleri, köklü kültür değişimlerinin yaşandığı bir dönemde sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasal boyuttaki etkinlikleri ile dikkat çekmektedir.³

Ahi birliklerinin kuruluş etkenlerinden üçüncüsü, tasavvufî fütüvvet geleneği ile sûfî şahsiyetlerin öncelikleridir. Paylaşım kültürü, dayanışma ruhu, meslekî donanım, kimlik dokusu, üretim ahlakı, çalışma azmi, saygı ve hürmette öncülük esası gibi temel ahi karakterleri, ahlâkî ve irfânî tasavvufun ahilikteki yansıyan boyutlarıdır. Ahilik doğrudan

¹ Neşet Çağatay, *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1989, s. 85.

² Yusuf Ekinci, *Ahilik ve Meslek Eğitimi*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1990, s. 23.

³ Ekinci, *Ahilik ve Meslek Eğitimi*, s. 21.

bir tarikat uzantısı olmamakla beraber, tarikat yapılanması, terbiyesi ve sülûk eğitimi ile pek çok tarikat çevrelerinden beslenen bir gelenektir.

Makalemizde bilhassa bu üçüncü gerekçeden yola çıkarak tasavvufî düşüncenin ahi zaviyelerindeki yansımalarına, tasavvufî neşve ile gerçekleşen ahlâk eğitimine, ahi zaviyelerinde kazandırılmak istenen ahlâkî değerlerin tasavvufî düşünce geleneğindeki yerine, sûflerin insan-ı kâmil prototipi ile ahilerin erdemli şahsiyetleri arasındaki ilişkiye ve ahiliğin kurucusu Ahi Evran-ı Veli'nin tasavvufî kimliğine dikkat çekmek istiyoruz.

1. Ahi Evran'ın Tasavvufî Kimliği

Tefsir, hadis, kelim, fıkıh, tasavvuf, felsefe ve tıp alanlarında kendini yetiştiren Ahî Evrân-ı Veli (ö. 659/1261), İbn Sina, Sühreverdi-i Maktûl ve Fahreddin-i Râzî'nin eserlerini okumuş, bu şahsiyetlerin bazı eserlerini Farsça'ya tercüme etmiş, İhvânü's-Safâ Risaleleri'nden de geniş ölçüde yararlanmışır.⁴ İlk tasavvufî tecrübesini Ahmed Yesevî'nin öğrencileriyle elde eden ve Evhâdüddin-i Kirmânî'ye intisabı ile bu tecrübeyi geliştiren Ahî Evrân, Konya'ya geldikten sonra da Sadreddin Konevî ile bu tecrübeyi zirveye taşımıştır.⁵

625/1227-1228 yılından sonra muhtemelen Sultan I. Alaaddin Keykubad'ın isteği ile Konya'ya yerleşen Ahî Evrân, burada da hem sanatını icra etmeye hem de Hankâh-ı Ziyâ ile Hankâh-ı Lâ'lâ'nun müderrisliğini yürütmeye çalıştı. Hükümdarın destek ve yardımlarıyla iş yerlerinde usta, kalfa, çırak münasebetlerini ve buna bağlı olarak iktisadi hayatı düzenleyen Ahî teşkilatını geliştirmeye devam etti. Hankâh-ı Ziya ve Hankâh-ı Lâ'lâ'nun müderrisliğini yürütürken etrafında çok sayıda seçkin öğrenci zümreleri teşekkül etti.⁶

Ahî Evrân ideallerinin uygulayıcısı olarak devletin himaye ve desteğinde insanları çeşitli sanatlara yönelterek göçebe Türkmenlerin yerleşik hayata geçişlerini sağlamıştır. Bir yandan kendisi de bir sanatkâr olarak dabbağlık mesleğini bizzat icra etmiş, sanatını topluma yaymış, dericilerle birlikte diğer sanat kollarına mensup insanları "Ahilik" adı verilen

⁴ Mikail Bayram, *Ahî Evren Tasavvufî Düşüncenin Esasları*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1995, s. 17.

⁵ Seyfullah Kara, *Selçuklular'ın Dini Serüveni Türkiye'nin Dini Yapısının Tarihsel Arka Plânı*, Şema Yayınevi, İstanbul 2006, s. 294-295.

⁶ Kara, *Selçuklular'ın Dini Serüveni*, s. 295.

organizasyon içinde toplamış, bir yandan da gerçek bir halk filozofu olarak bu sanat ocaklarında çalışan çırak, yamak, kalfa ve ustaların dinî eğitim ve öğretimleri ile yakından ilgilenmiş ve bu maksatla *Âğâz u encâm*, *Tabsira* ve *Menâhic-i Seyfi* adlarındaki halk tipi eserlerini kaleme almıştır. Bu eserlerden sonuncusu, yani *Menâhic-i Seyfi*, Farsça olup Kırşehir Emiri Seyfeddin Tuğrul'a sunulmuştur. Ahî Evrân bu eser ile Anadolu'da İlmihalcilik geleneğinin ilk başlatıcısı olarak karşımıza çıkmaktadır.⁷

Ahî Evran-ı Veli insanın farklı ihtiyaçlarının olduğunu ve toplumsal bir işbölümü yapmak gerektiğini düşünmüş ve bu çerçevede çeşitli mesleklere ihtiyaç olduğunu belirtmiştir. Ona göre farklı kesimlerin bir arada çalışması sanatkârlar arasında rekabet ve münazaaya sebep olabilir. Çünkü bunların her biri kendi ihtiyacına yönelince menfaat çatışmaları ortaya çıkar. Karşılıklı hoşgörü ve affetme olmadığı zaman münazaa ve ihtilaf zuhur eder. O halde bu insanlar arasındaki ihtilafı halledecek kanunlar koymak gerekmektedir. Bu kanun şeriata uygun olmalı ki ona uyulsun ve insanlar arasındaki ihtilafın haline vesile olsun. İhtilafsız bir ortam yaratılınca herkes rahatça umduğunu elde eder. İhtilaf zuhurunda ise bir kanuna müracaat ederek ihtilaflar ortadan kaldırılabılır. Peygamberlerin şariat koymaları bundandır.⁸

Ahiliğin kurucusu olarak kabul edilen Ahi Evran (1172-1262), esnaf ve sanatkarları bir birlik altında toplayarak, sanat ve ticaret ahlâkını, üretici ve tüketici çıkarlarını güven altına almak suretiyle, toplumda var olan politik ve ekonomik çalkantılar içinde onların yaşama ve direnme gücüne sahip olmaları sağlamıştır.

2. Ahilik-Fütüvvet ilişkisi

Ahi Evrân-ı Veli'nin şeyhi Evhâdüddin Kirmânî'dir. Kirmânî'nin başlattığı "Evhâdiyye" hareketi XIII. asrın başından itibaren Anadolu'da yayılmaya başlamış, güçlü bir siyasî, fikrî ve tasavvufî oluşum haline gelmiştir. Evhâdiyye tarikatı, özellikle I. Gıyaseddin Keyhüsrev ve oğlu I. Alaaddin Keykûbâd zamanında iktidarın destek ve himayesini kazan-

⁷ Mikail Bayram, "Anadolu Selçuklularından Günümüze Din Eğitimi", *Türkiye'de I. Din eğitimi Semineri*, A.Ü.İlahiyat Vakfı yay., Ankara. 23-25 Nisan 1981, s. 49-50.

⁸ Mikail Bayram, "Türkiye Selçukluları Döneminde Bilimsel Ortam ve Ahiliğin Doğuşuna Etkisi", *Türkler*, c. VII, s. 261.

muştır. Şeyh Kirmânî fütüvvet teşkilatının bir temsilcisi olarak Abbasi Halifeliliği tarafından Anadolu'ya şeyhu şuyûhu'r-Rûm olarak gönderilmiştir. Bu bakımdan Evhâdüddîn, fütüvvet teşkilatını Anadolu'da kadrolaştırıp ve yöneten kişidir. Bu yönü ile o, Anadolu Ahî teşkilatının ve bu teşkilatın kadınlar kolu olan Bâciyân-ı Rûm teşkilatının teşekkülünde büyük rol oynamış bir isimdir.⁹

Fütüvvet teşkilatı ile ahilik arasında böylesi bir organik bağ yanında ahilikle fütüvvet arasında hem kavramsal hem de içerik bakımından da önemli bir yakınlık bulunmaktadır. Ahi kavramı fütüvvette ikinci makam sahipleri konumundaki halifenin karşılığıdır.¹⁰ Tasavvufî kaynaklar içerisinde değerlendirilen *Fütüvvetnameler*, aynı zamanda Ahiliğin temel prensiplerinin kaynağıdır. Fütüvveti tanımlayan ve fütüvvetin gereklerinden olan bazı hususlar, aynı zamanda ahiliğin de prensiplerindedir. Ahilikteki fütüvvet şalvarı giyme, şed bağlama, ahiliğe girişler, terfi ve merasimler gibi şeklî unsurlar açısından baktığımızda ahiliğin, tasavvuf kültürünün temelleri üzerine oturtulmuş bir kurum, bir yapılanma olduğu görülmektedir.¹¹

Ahiliğin nizamnâmeleri olan *fütüvvetnâmelerde* meslekî becerilerle birlikte dinî, ahlâkî ve tasavvufî bilgiler de yer almaktadır. Diğer yandan *fütüvvetnâmelerde* tasavvufla fütüvvet aynileştirilmiştir.¹² *Fütüvvetnâmeler*, ahilerin günlük hayatlarını ve yaşayışlarını şekillendiren, görüş ve düşüncelerini ihtiva eden eserlerdir.¹³ *Fütüvvetnâmeler* ahi zaviyelerinde eğitim gören taliblerin terbiyelerine doğrudan tesir etmiş eserlerdir. *Fütüvvetnâmelerde* öngörülen ilkeler insanların birbirlerine karşı davranış biçimlerinin belirlenmesinde, toplumda sevgi, hoşgörü ve uzlaşma kültü-

⁹ Mikâil Bayram, *Şeyh Evhadü'd-dîn Hâmid el-Kirmânî ve Evhadiyye Tarikatı*, Damla Matbaacılık ve Ticaret, Konya 1993, s. IX.

¹⁰ Ali Torun, *Türk Edebiyatında Türkçe Fütüvvet-nameler Üzerine Bir İnceleme*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmış Doktora Tezi, Ankara 1992, s. 70-86.

¹¹ Muharrem Çakmak, "Ahiliğin Dinî-Tasavvufî Temelleri", *I. Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu*, haz. M. Fatih Köksal, 12-13 Ekim 2004, G.Ü. Ahilik Kültürünü Araştırma Merkezi, Kırşehir, c. I, s. 258-259.

¹² Ali Torun, "Fütüvvet", *Türk Dünyası Edebiyat Kavramları ve Terimleri Ansiklopedik Sözlüğü*, AKMB Yayınları, Ankara 2003, c. II, s. 519.

¹³ Mehmet Şeker, "Ahiliğin Sosyal ve Kültürel Hayatındaki Yeri", *Erdem-Türklerde Hoşgörü Özel Sayısı II*, c. 8, Sy. 23, Ankara 1996, s. 609.

rünün sağlanmasında, müspet tutum ve davranışların kazandırılmasında doğrudan rol oynamıştır.

Fütüvvetnâmelerde sadece insanların birey olarak, fert olarak ruhî hayatlarını, manevî dünyalarını zenginleştirici ve olgunlaştırıcı bilgiler bulunmamaktadır. Zira fetâ sahibi bir kişinin olgun ve kâmil bir kimse haline gelmesi için içinde yaşadığı toplumla barışık olması gerekir. İşte *fütüvvetnâmelerde*, bir kimsenin toplum hayatında dikkat edeceği birtakım kurallara da yer verildiğini görmekteyiz. Hatta bu kimselerin giyim kuşamlarından, gerek fert olarak, gerek toplum içinde bulunduğu zamanlardaki davranışlarına ve yeme içme gibi tabii ihtiyaçlarına kadar bütün hayatı kucaklayıcı hususlarda da bazı bilgilere ve kurallara rastlanmaktadır.¹⁴

Bununla birlikte Ahiliği fütüvvet geleneğinden farklı kılan birtakım hususiyetler de bulunmaktaydı. Fütüvvet geleneğinde daha çok kişisel erdemlere ve askerî niteliklere önem verilmektedir. Sanatkârlar kavli fütüvveti, askerler seyfi fütüvveti, toplumun diğer kesimleri ise şurubî fütüvveti meydana getirmektedir. Ahi birliklerinde ise meslek dallarına göre bir teşkilatlanma bulunmaktadır. Her şehirdeki saraç, debbağ, terzi ve kuyumcu gibi değişik meslek guruplarının ayrı birlikleri vardır. Bu bakımdan ahi birlikleri, fütüvvetten farklı meslekî ve ahlâkî bir kuruluşlardır. Ahilik fütüvvet geleneğinin haslet ve niteliklerini içerdiği kadar müntesiplerinin bir meslek ve sanat sahibi olması şartını da gerekli görmektedir. Fütüvvet ehli olmak için ise meslek ve sanat sahibi olma şartı yoktur.¹⁵

4. Ahî Zaviyelerindeki Genel Yapılanma

Tüm şehirlerdeki ahi birliklerinin bağlı olduğu merkez Kırşehir'deki Ahî Evran Zaviyesi idi. Bu zaviyenin başında bulunan Ahî Baba, bütün sanatkârların pîri kabul edilen Ahî Evran Veli'nin halifesiydi. Bütün esnaf birlikleri de ona bağlıydı.¹⁶

Tasavvufî eğitimde şeyhe intisab etmeden irşadın mümkün olmayacağı gibi ahilikte de üstattan el almadan veya üstadın rehberliği olma-

¹⁴ Şeker, "Ahiliğin Sosyal ve Kültürel Hayatındaki Yeri", *Erdem*, c. 8, Sy. 23, s. 612.

¹⁵ Ekinci, *Ahîlik ve Meslek Eğitimi*, s. 19.

¹⁶ Ekinci, *Ahîlik ve Meslek Eğitimi*, s. 24.

dan bir sanata sahip olmak caiz görülmemiştir.¹⁷ Bu inanç, ahileri sanatlarının gereğine sadık ve mesleğinin bütün kaidelerine bağlı müritler haline getiriyordu.¹⁸

Mürit-mürşit ilişkisine benzer şekilde usta-çırak ilişkisi ile yapılan ahi zaviyelerinin üyeleri yiğitler, ashâb-ı tarîk, nakîbler, halifeler, şeyhler ve şeyhu'l-meşâyih olarak sıralanmaktadır.¹⁹

Ahîlerin kendilerine özgü kıyafetleri vardı. Başlarına beyaz keçe külâh giyer, üstüne sarık sararlardı. Ayaklarında şalvar, bellerinde yünden örülmüş bir kuşak bulunurdu. Ayaklarına mest giyer, bellerinde uzun kamalar taşırlardı.

Ahi birliklerinde üyeliğe kabul işlemleri ise iki safhada meydana gelmektedir. Teşkilata girmeyi arzu eden tâlib, kendisini kabul edecek ustaya, yani matluba müracaat eder. Usta talibde birtakım vasıfları aramaya başlar. Yakın takip ve tetkikten sonra ahlâk ve terbiyesine kanaat getirilen ve uygun görülen talib, törenle üyeliğe kabul edilir. Talibin iki kalfayı yol kardeşi olarak seçmesi öngörülür. Usta ve iki kalfanın gözetiminde talib çalışma hayatına atılmaya ve eğitim almaya başlar.²⁰

Ahi zaviyelerinde "Dâhilîler" ve "Hâricîler" olmak üzere iki tip üye bulunmaktadır. Bilfiil çalışan yamaklar, çıraklar, kalfalar ve ustalar zaviyenin dâhilî üyelerini oluştururken, emekliler, güçsüzler, sakatlar ve hastalar zaviyenin hâricî üyelerini teşekkül ettirmektedir. Bahsedilen bu hâricî üyeler, zaviyenin devam eden üyesiyken herhangi bir sebeple bilfiil çalışmayacak duruma gelen kimselerdir.²¹

¹⁷ Mikail Bayram, *Ahi Evren ve Ahi Teşkilatının Kuruluşu*, Konya 1991, s. 149.

¹⁸ Evhâdüddin-i Kirmânî yalnız irşad mesleğinde değil her meslek ve sanat dalında o sanat ve mesleği ustalarından öğrenmeyi ve bir üstattan el almayı gerekli görmüştür. Malatya'daki halifesi Şeyh Fahrüddin Hasan, Malatya'da bir zaviye yaptırır. Zaviyeye su temin etmek için de bir kuyu inşa ettirir. Evhâdüddin bu kuyuyu görünce çok beğenir ve kuyuyu yapan ustaya bu sanatı kimden öğrendiğini sorar. Usta da sanatı kimseden öğrenmediğini, kendisinin bu sanatı icat ettiğini ifade eder. Bunun üzerine Evhâdüddin hemen bu kuyunun doldurulmasını emreder. Kendisine bu davranışının sebebini sorarlara, "Bir usta mesleğini ustasından öğrenmemişse, yani intisabı ve icazeti yoksa meydana getirdiği eserde kutsiyet ve haysiyet olmaz" der. Evhâdüddin'in koyduğu bu prensip tarih boyunca Ahi teşkilatının titizlikle riayet ettiği bir kaide olmuştur. Bkz. Bayram, *Şeyh Evhadü'd-dîn Hâmîd el-Kirmânî ve Evhadüyye Tarikatı*, s. 80.

¹⁹ Çağatay, *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik*, s. 122.

²⁰ Ekinci, *Ahîlik ve Meslek Eğitimi*, s. 25-26.

²¹ Mithat Gürata, *Unutulan Âdetlerimiz ve Loncalar*, Tisa Matbaacılık, Ankara 1975, s. 111.

Ahiler çırak-kalfa-usta, talip-yol kardeşleri ve ata-yol hiyerarşisi içinde okul dışı eğitim ile okul içi eğitimi birbirinin tamamlayıcısı olarak görmüşlerdir. Böylece üretim faaliyetlerinin hizmet içi meslek eğitimi ile bütünleşmesini sağlayarak uygulamalı bir eğitim vermiş, diğer taraftan da mensuplarını güçlü iç disiplini ve sosyal baskı sistemiyle kontrol altına almışlardır. Ahi birliklerinde insan bir bütün olarak ele alınıp ahlâkî, meslekî ve genel eğitim birlikte yürütülmüştür. Ahiler çalışanların sadece iyi birer sanatkâr olmalarını değil aynı zamanda iyi bir insan, iyi bir Müslüman ve iyi bir vatandaş olarak yetiştirmeleri için gayret sarf etmişlerdir.²²

5. Ahi Zaviyelerinde Gerçekleştirilen Ahlâkî/Tasavvufî Eğitim

Ahiler; insanlara eğitim hizmeti sunma konusunda “yaş”ı bir ölçü olarak almamış, eğitimi beşikten mezara kadar devam eden bir süreç olarak görmüşlerdir. Günümüzde “hayat boyu eğitim” şeklinde tanımlanan eğitim anlayışı yüzyıllar önce ahi birlikleri tarafından uygulanmıştır.²³ Ahi zaviyelerinde çocuklara ve gençlere ilk terbiyeyi veren kişilere “muallim ahi” veya “emir” adı verilmektedir. Ahi zaviyesinde muallim ahiler dışında iş sahibi üstatlar, müderrisler, kadılar, hatipler ve yüksek devlet adamları da düzenli ders vermişlerdir.²⁴

Ahi zaviyelerindeki ahlâk ve meslek eğitimi, belli usul ve âdâb kurallarına göre verilirdi. Muhatabların öğrenim seviyelerine ve yaşlarına göre bilgi aktarılırdı. Muhatabın seviyesi artıp olgunlaşması gerçekleştikçe verilen bilgi düzeyleri de tedrici olarak artardı.²⁵

Ahi zaviyelerinde öncelikli olarak okuma yazma, Kur’ân bilgisi, toplum içerisinde yaşama kuralları, sosyal kaideler ve davranış kurallarını içeren bilgiler öğretilirdi.²⁶ Zaviyelerde ikinci aşamada tasavvuf, edebiyat, Türkçe, Farsça ve Arapça dillerinin öğretimi, güzel yazı yazma

²² M. Akif Kılavuz, “Ahilik Kurumunda Din ve Ahlâk Eğitimi Anlayışı”, *I. Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu*, haz. M. Fatih Köksal, 12-13 Ekim 2004, G.Ü. Ahilik Kültürünü Araştırma Merkezi, Kırşehir, c. II, s. 628.

²³ Kılavuz, “Ahilik Kurumunda Din ve Ahlâk Eğitimi Anlayışı”, *I. Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu*, c. I, s. 618.

²⁴ Çağatay, *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik*, s. 124; Saffet Sarıkaya, *XII-XVI Asırlardaki Anadolu’da Fütüvvetnamelere Göre Dini İnanç Motifleri*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2002, s. 69; Bayram, *Ahi Evren ve Ahi Teşkilatının Kuruluşu*, s. 150.

²⁵ Sarıkaya, *Dini İnanç Motifleri*, s. 72; Bayram, *Ahi Evren ve Ahi Teşkilatının Kuruluşu*, s. 149.

²⁶ Kılavuz, “Ahilik Kurumunda Din ve Ahlâk Eğitimi Anlayışı”, *I. Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu*, c. I, s. 621.

dersleri ve musiki eğitimi verilirdi.²⁷ Ahiliğin âdâb ve erkânunun telkin edildiği Ahi zaviyelerinde, Ahilerin kaçınması gereken tutum ve davranışlar da öncelikle öğretilen bilgiler arasındaydı.

Muallimler, ocaklarda verdikleri eğitim sırasında teşkilat mensuplarını tükürmek, sümürmek, hırsızlık, gıybet, iftira, cimrilik, ayıp veya kusur araştırmak, şehvetle bakmak, emanete hıyanet etmek, yalan söylemek, sözünde durmamak, haset, kin, ihanet, büyüklenmek, ikiyüzlülük, zina, içki, kumar ve haram yemek gibi olumsuz davranışlardan uzak durmanın yollarını öğretmişlerdir.²⁸ Bu olumsuz niteliklerden korunan müntesipler olumlu kazanımlarla kişilik eğitimine tabi tutulmaktaydı.

Kuzey Afrikalı Müslüman gezgin İbn Batuta'nın eserinden öğrendiğimize göre, ahi zâviyelerinde günlük ibadetler müştereken yapılmaktadır. Namazların camide cemaatle kılındığını, çokça Kur'ân okunduğunu, kıraatleri ile tanınan seçkin hâfızların mevcut olduğunu kaydetmektedir. İbn Batuta'nın verdiği bilgilerden, hemen her zaviyede namazdan sonra Kur'an okuma geleneğinin var olduğu anlaşılmaktadır. Ahi Evrân-ı Veli'nin Vakfiyenâmesinde belirtildiği üzere, Evhâdüddin-i Kirmânî'nin bir uygulaması olarak sabah namazlarından sonra "Yasin" suresinin okunması âdettendi.²⁹

Ahi zaviyelerinde Ahi Evrân-ı Veli'nin eserleri yanında Ahiliğin ahlak nizamnamesi olarak bilinen *fütüvetnameler* de okutulurdu.³⁰ Ahîler gündüz çalışır, akşam "tekke'ye" gelip yemeği birlikte yerlerdi. Misâfir ve yolcuların eksik olmadığı Ahi tekkelerinde misafirlere ikramda kusur edilmezdi. Ahîler zalim ve haksızlara karşı amansız bir mücadele verdikleri gibi, kendi aralarında da herhangi bir üye ahîlik prensiplerine aykırı davranıp müşterisini aldatırsa, yalan söylerse derhal "Ahî Baba" tarafından yargılanır ve mutlaka cezalandırılırdı. İşte bundan dolayı ahîlik teşkilâtı İslâmî ticaret anlayışını koruyan, bir iman, yiğitlik, cihad ve ahlâk ocağı idi.

Ahi ocaklarında yetişen gençlere, her şeyden önce, kendisinden önce başkasını düşünme terbiyesi verilir ve insan sevgisi aşılanırdı. Ahi zâviyelerinde işçi ve çırak konumundaki gençlerden başka, öğretmenler,

²⁷ Ekinci, *Ahîlik ve Meslek Eğitimi*, s. 37.

²⁸ Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi*, Pegem A Yayıncılık, 10. Baskı, Ankara 2005, s. 49.

²⁹ Bayram, *Şeyh Evhadü'd-dîn Hâmid el-Kirmânî ve Evhadîyye Tarikatı*, s. 81.

³⁰ Saffet Sarıkaya, "Alevilik ve Bektaşiliğin Ahilikle İlişkisi", *İslâmiyat*, S. 3, 2003, s. 93-110.

müdürrisler, kâdılar, hatipler, vaizler, ustalar ve yöneticiler gibi şehrin ileri gelen olgun ve faziletli kimseleri de bulunurdu. Bunlar hem sohbetleri hem de davranışları ile yetiştirici ve eğitici oldukları gibi, tekkenin mensubu olan gençler aynı zamanda kendilerinden meslekleri ile ilgili bilgiler öğrenirlerdi. Bu arada dolaylı olarak da, iş hayatını ilgilendiren, insanlarla münasebetlerini düzenlemede rol oynayan ve daha açıkçası hayat görüşünü etkileyip belirleyen bilgileri, bizzat görerek öğrenmeleri mümkündür.³¹

Âşıkpaşazâde âhîlerden âlim-i rabbânî ve derviş topluluğu diye söz etmektedir. Bursa'nın fethi sırasında Orhan Gazi'nin görevlendirdiği ahîlerden Şeyh Mahmud'la Şeyh Edebalî'nin oğlu Ahi Hasan'dan bahsetmektedir. Düzme Mustafa'nın Bursa'ya yönelmesi üzerine Ahî Yakub ve Ahî Kadem'in bunlara karşı gittiğini, çeşitli hediyeler vererek Bursa'yı bir yağmadan kurtardığını bahsetmektedir.³² Kayseri'nin Moğol istilasına karşı savunulmasında ahîlerin direnişi gerçekleşmektedir.³³ Bu gibi hususiyetleri ile ahîlerin mahalli güvenlik birimleri oluşturdukları görülmektedir.³⁴ Ahilik öyle bir güçlü yapılanma özelliği göstermiş ki, zaman zaman devlet yönetimine alternatif olmuş, "Otuz iki lonca bir olunca, sadrazamı düşürür" tabirini ortaya çıkarmıştır.³⁵

Ahilikteki eğitim sistemi ile tarikatlardaki irşat geleneğini karşılaştırdığımızda her ikisinde de edep esastır. Ahilikte de tarikatlarda da âdâb ve erkân asıldır. *Çobanoğlu Fütüvvetnamesi*'nde bu edeplerden 124 tanesi sıralanmaktadır. Her iki sistemde de talib ve müridlerin hizmete alıştırılması söz konudur. Tarikatlarda müride hurka giydirilirken ahilikte şed kuşatılmaktadır. Tekke ve ribatlarda hiyerarşi olduğu gibi ahi zaviyelerinde de herkes konumuna göre huzurda bulunmaya özen gösterir.³⁶ Zaviyelerde mensup olunan tarikatın gerektirdiği zikir ve semâ merasimleri gerçekleştirilirdi. Ahiliği bir tarikat işlevinde değerlendiren Çobanoğ-

³¹ Neşet Çağatay Bir Türk kurumu Olan Ahilik Ankara 1974. s. 137.

³² Âşıkpaşazâde, *Osmanoğulları'nın Tarihi*, İstanbul 2003, s. 84, 170-171, 296.

³³ Ali Torun, *Türk Edebiyatında Türkçe Fütüvvetnâmeler*, Ankara 1998, s. 15.

³⁴ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu-Karakoyunlu Devletleri*, Ankara 1967, s. 204.

³⁵ İsmet Çetin, "Bir Fikir Sistemi Olarak Ahilik", *II. Uluslar arası Ahilik Kültürü Sempozyumu Bildirileri*, Ankara 1999, s. 93. (88-94)

³⁶ Çağatay, *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik*, s. 22-29.

lu Fütüvvetnâmesine göre, dîn kardeşliğini esas alan yiğitlik, ahilik ve şeyhliğin üçü de birdir. Buna göre,

Yiğitlik heves eylemek, ahilik başlamak, şeyhlik tamam eylemektir.

Yiğitlik sakal gelmek, ahilik sakala ak düşmek, şeyhlik tamam pîr olmaktır.

Yiğitlik müminler yolunu tutmak, ahilik evliyanın yolunu tutmak, şeyhlik peygamberlik yolunu tutmaktır.

Yiğitlik şeriat, ahilik tarikat, şeyhlik hakikatir.

Yiğitlik yola gitmeye niyet etmek, ahilik yola girip gitmek, şeyhlik menzile ermektir.

Yiğitlik ana rahminden doğmak, ahilik dünyada dirilmek, şeyhlik imanla ölmektir.³⁷

Ahilikte gerçekleştirilen yedi kez şed bağlama ve açma merasiminde ahinin cimrilik ve tamah kapısını bağlayıp cömertlik kapısını açması, zulmetme kapısını bağlayıp iyilik kapısını açması, hırs ve heva kapısını bağlayıp kanaat kapısını açması, lezzet kapısını bağlayıp riyazet kapısını açması, halktan bir şey umma kapısını bağlayıp sadece Hak'tan bekleme kapısını açması, saçmalıklar söyleme kapısını bağlayıp Allah'ı anıp tatlı konuşma kapısını açması ve şeytanca işler kapısını bağlayıp ilahi işler kapısını açması hedeflenir.³⁸

Bütün bu veriler bize, ahilik kültüründe dinî-tasavvufî hayatla, toplumun iktisadî yapısı arasında çok sıkı bir bağlılık olduğunu göstermektedir. Nitekim *fütüvvetnâmelerde* iş ahlâkına dair çok yönlü öğüt ve tavsiyelerle doğrudan insanların iş hayatına yönelik bilgi ve kurallara da yer verildiği görülmektedir.³⁹

6. Ahî Zaviyelerinde Gerçekleştirilen Meslekî Eğitim

Ahî zaviyelerinde verilen eğitimde insan bir bütün olarak ele alınmış, ona yalnız dinî, ahlâkî ve içtimaî bilgiler değil aynı zamanda meslekî bilgiler de verilmiştir. İş başında yapılan eğitimin, iş dışında yapılan eğitimle bütünleşmesi sağlanmıştır. Ahî zaviyelerinde verilen eğitim ömür boyu süren bir faaliyetti. Zaviyelerde derslerin yetkili kişiler

³⁷ Cemal Anadol, *Türk-İslâm Medeniyetinde Ahilik Kültürü ve Fütüvvetnâmeler*, Kültür Bakanlığı Yayınları, II. Baskı, Ankara 2001, s. 72.

³⁸ Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi*, s. 48-49.

³⁹ Mehmet Şeker. "Ahiliğin Sosyal ve Kültürel Hayatındaki Yeri" *Erdem-Türklerde Hoşgörü Özel Sayısı II*, c. 8, Sy. 23, Ankara 1996, s. 615.

tarafından verilmesi esastı.⁴⁰ Meslek eğitimi ile ahlak eğitiminin bir bütünlük içerisinde verildiği Ahilikte, ahlâk ve âdâb eğitimi ahî birliklerinin tesis ettikleri ahi zaviyelerinde, meslek eğitimi ise atölye ve dükkân gibi işyerlerinde verilirdi. Eğitimin işbaşında ve iş dışında olmak üzere iki ayrı yerde verilmesine karşın, her ikisi de birbirlerini tamamlar mahiyetteydi.⁴¹

Kendi kendine işleyen ve belirli kurullarla gelişimini sürdüren bir organizasyon olarak Ahilikteki meslekî eğitim, genel eğitim faaliyetleri içerisinde uygulanan bir formasyondur.⁴²

Ahi zaviyelerinde bir talibin meslek hayatının ilk kademesi yamaklıktı. En çok 10 yaşında olan çocukların velisi tarafından bir ustaya sanat öğrenmek maksadıyla verilmesi ile yamaklık dönemi başlardı. Esnaf yamaklarının ve çıraklarının okuyup yazmalarına özel önem verilirdi. İki sene ücretsiz yamaklık edenler özel bir törenle çıraklığa yükselirdi. Çıraklık süresi her meslekte değişik zaman zarfında olmakla beraber, genelde 1001 gündü. Kuyumculuk gibi çok maharet isteyen işlerde bu süre 20 yıla kadar çıkardı. Çıraklık süresini doldurup sanatında beceri kazanan, usta ve kalfasının gözetiminde kalfalık imtihanını başaran çıraklar kalfalığa yükselirdi. Kalfalık dönemi tüm meslekler için 3 yıldır. Kalfalar meslekî beceriler kadar kılıç kuşanmaları, ata binmeleri, atıcılık eğitimi almaları gibi sportif faaliyetlere ve askerî eğitime de tabi tutulurlardı. Tüm bu becerileri kazanan kalfa, ustalık imtihanı işlevindeki törene katılırdı. Bu törende kalfa, kendi sanatı ile ilgili ve kendi el becerisi ile yaptığı bir eseri hazırlar, bunları ustalık meclisine sunar. Takdim edilen hüner ustalar tarafından beğenildiğinde ustalığa yükselirdi. Usta olmayan kimseler müstakil bir işyeri açamazdı.⁴³

Ahi teşkilatına müntesip kimselerin iş başında aldıkları eğitim gereğince, dürüst çalışmaları, müşteriye saygı göstermeleri, başkasını aldatmamaları, dükkânları erken saatte açmaları, üretimi artırmaları, komşu esnaf ve zanaatkarların da kazanmalarını istemeleri, çırakları iyi yetiştirmeleri istenirdi. Menfi davranışlarda bulunan ve müspet vasıflardan

⁴⁰ Ekinci, *Ahîlik ve Meslek Eğitimi*, s. 36.

⁴¹ Galip Demir, *Osmanlı Devletinin Kuruluşu ve Ahilik*, İstanbul 2000, s. 365.

⁴² Yusuf Ekinci, *Ahîlik*, Ankara 1991, s. 85.

⁴³ Ekinci, *Ahîlik ve Meslek Eğitimi*, s. 37-39.

uzaklaşan isimlere dükkânlarını kapatmak, onlarla selâm ve yardımı kesmek, ikramda bulunmamak, lokma çıkarmaya, ikram yapmaya ve kurban kesmeye zorlamak gibi birtakım müeyyideler uygulanırdı.⁴⁴

İşinde hile yapan, mesleğini kötüye kullanan esnafın ahi teşkilatlarının Osmanlılardaki devamı olan loncadan çıkarılması, “kethüda” ve “ihtiyar heyeti” kararıyla olurdu. Loncadan çıkarılan bir kişi bir daha bu mesleğe dönemezdi. Esnaf yaptığı hile veya pahalıya sattığı maldan dolayı hakkından fazla aldığı ücret oranında ya meslekten çıkarılma ya da falakaya yatırılma cezasına çarptırılırdı.

Sağlıksız mal üretenler, kalite standartlarına uygun imalatta bulunmayan esnaf aynı zamanda “yolsuz” ilân edilirdi. Yolsuz olanlarla, diğer esnaf ve müşteriler alışverişte bulunmazlar, böylece ona uygulanan bu ambargo sonucunda o kişi mesleğinde barınamazdı, tutunamazdı. Nitekim vesikalardan anlaşıldığına göre, bu türlü uygunsuz yola sapan esnafın hak ettikleri cezaları aldıkları görülmektedir. XVIII. Yüzyılda İstanbul’da bir esnaf, kılıç kabzasını abanoz ağacına benzeterek boyadığı ve abanoz ağacından yapılmış gibi gösterdiği için derhal meslekten çıkarılmış ve yolsuz ilan edilmiştir. Sattığı süte su kattığı için sütçünün birinin kuyuya sarkıtıldığını; bozuk kantar kullanan oduncunun altmış okkalık kantarı omzuna yükletilerek çarşı-pazar dolaştırıldığını; kötü pekmez sattığı için bir satıcının da başına pekmez küpünün geçirildiğini tarihi belgelerde görmekteyiz.

Edinilen bilgi birikiminin sanat alanlarında uygulanması ve toplumun ilim ve sanat imkânlarından faydalandırılması, ahiliğin kuruluş amaçlarından birisidir. İş ve sanat alanında ilimden faydalanma ve ilmi işe dönüştürme fikri, ahiliğin temel ilkesi olmuştur.⁴⁵ Ahiler ve ahilik, ülkede “halinden memnun, geleceğinden emin, inanmış ve yararlı işlere yönelmiş bahtiyar insanlar” oluşturmayı hedeflemişlerdir. Sanat, ticaret ve iş ahlakı üçlüsünü temellendirmişlerdir. Günümüz kooperatifçilik, sendikacılık, sosyal güvenlik, standart üretim, kalite ve fiyat kontrolü gibi teşebbüsleri asırlar öncesinden tesis etmişlerdir.⁴⁶ Ahilik toplam kalite yöntemlerini, sağlıklı çalışma koşullarını, etkili ve üstün performansı,

⁴⁴ Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi*, s. 49.

⁴⁵ Bayram, *Ahi Eren ve Ahi Teşkilatının Kuruluşu*, s. 136-137; *Şeyh Evhadü’l-dîn Hâmîd el-Kirmânî ve Evhadîyye Tarikatı*, s. 76.

⁴⁶ Refik H. Soykut, *İnsanlık Bilimi Ahilik*, Türkiye Halk Bankası Yayınları, Ankara 1980, s. 23.

rekabet ortamını, toplumsal sorumluluk anlayışını, müşteri ilişkilerini ve tüketici haklarını önceleyen bir kuruluştur.⁴⁷

Sonuç ve Değerlendirme

Ahiler insanlara eğitim hizmeti götürme konusunda "yaş"ı bir ölçü olarak almamış, eğitimi beşikten mezara kadar devam eden bir süreç olarak görmüşlerdir. Günümüzde "hayat boyu eğitim" şeklinde tanımlanan eğitim anlayışı yüzyıllar önce ahi birlikleri tarafından uygulanmıştır.⁴⁸

Ahilikteki benimsenen eğitim sistemi, muhatabın bütün yönlerini olumlu yönde geliştirmeyi hedeflemektedir. Kişinin zihinsel gelişimi yanında sosyal, ruhsal, davranışsal ve bedensel yönlerden de gelişimini sağlamaktadır. Bireyin kişiliğinin bütünlük sağlamasını ve dengeli bir yapıya bürünmesini öncelemektedir. Bu çerçevede beden eğitimi ve silah talimi de gerçekleştirilmektedir.

Ahilikte çalışmak, üretici olmak, alın teri ile helâl mal kazanmak, meslek sahibi olmak, işin ehli olmak temel meslekî kazanımlardır. Kendi menfaatinden önce toplumun çıkarlarını düşünmek, kamu menfaatini kollamak, kanaat ve tevazu sahibi olmak, hak ettiğinden fazlasını istememek, kendi yeteneğine uygun bir işle meşgul olmak, birlik ve beraberliğin tesisini sağlamak Ahi ahlakının esaslarındandır.⁴⁹

Ahi birliklerinde verilen eğitim, bireyin çatışmacı değil dayanışmacı bir ruha sahip olmasını, zengin ve fakir, üretici ve tüketici, emekçi ve sermayedar, halk ve idareciler olmak üzere tüm toplum kesimleri ile iyi münasebetler kurmasını, herkesin huzur içinde yaşamasını hedefler.⁵⁰

Karamsarlık değil iyimserliği, dışlamayı değil bütünleştirmeyi ve yıkmayı değil inşa etmeyi öngören Ahilik, evrensel ilkelere bürünmeyi ve

⁴⁷ Ali Acar, "Küreselleşme Sürecinde Ahilik Kodları ve Normlarının Yeniden Değerlendirmesi", *I. Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu*, haz. M. Fatih Köksal, 12-13 Ekim 2004, G.Ü. Ahilik Kültürünü Araştırma Merkezi, Kırşehir, c. I, s. 13.

⁴⁸ Kılavuz, "Ahilik Kurumunda Din ve Ahlâk Eğitimi Anlayışı", *I. Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu*, c. I, s. 618.

⁴⁹ Nihat Çalışkan ve Rüştü Yeşil, "Evrensel Değerler Açısından Ahî Evran'ın Didaktik Anlayışı ve Türk Meslekî Eğitim Sistemine Yansımaları", *I. Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu*, haz. M. Fatih Köksal, 12-13 Ekim 2004, G.Ü. Ahilik Kültürünü Araştırma Merkezi, Kırşehir, c. I, s. 264-265. (261-268)

⁵⁰ İkinci, *Ahîlik ve Meslek Eğitimi*, s. 22.

yaratılmışlara faydalı olmayı öğütlemekte, birlik, dirlik ve düzenden yana tavır koymaktadır. Dürüstlük, güvenilirlik ve çalışkanlık gibi ahlâkî erdemler kadar iř tutma, sanat ve meslek sahibi olma ve üretkenlik gibi atılcı ruha sahip olan Ahilik, iman, ilim ve amel birlikteliğini öngörmektedir.⁵¹

⁵¹ H. Soykut, *İnsanlık Bilimi Ahilik*, s. 17-21.